

Koninklijk Nederlands
Historisch Genootschap

Liefdadigheid voor de natuur

Liefdadigheid voor de natuur

Liefdadigheid voor de natuur

Inleiding

Vanuit het Naardermeer weerklonk het rijke gezang van unieke vogelsoorten. Tussen het ritmische staccato van de kleine karekiet klonk het lage, diepe, 'hoempende' geluid van de geelbruine reiger, de roerdomp. Wie geluk had kon door de dichte rietkragen van het vogellandschap de zeldzame lepelaar zien nestelen. Het Naardermeer was een belangrijk leefgebied voor planten, insecten en broedvogels. In 1904 wees de gemeente van Amsterdam dit gebied aan als vuilnisstortplaats.¹

Dr. Jac. P. Thijssse geeft redevoering, 1928 (Stadsarchief Amsterdam)

De Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland

Dit besluit van de gemeente Amsterdam was voor Jac Thijssse en Eli Heimans aanleiding het Naardermeer aan te kopen als natuurgebied. Zij waren pioniers op het gebied van natuureducatie en natuurstudies, en gelden als de grondleggers van natuurbescherming in Nederland. In april 1905 richtten zij samen de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland op, waarvoor 150.000 gulden (omgerekend 1,9 miljoen euro)² benodigd was. Om dat bedrag bij elkaar te krijgen, schakelden Thijssse en Heimans de hulp van de bevolking in. In kranten als *De Groene Amsterdammer* en het *Algemeen Handelsblad* riepen ze de bevolking op geld te doneren aan de vereniging. Bovendien stuurde Thijssse 1.275 exemplaren van de conceptstatuten van de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten, inclusief intekenbiljetten, naar de commissarissen van de koningin, ministers, Kamerleden, professoren en andere invloedrijke personen. Echter, met niet veel succes: in januari 1906 had hij slechts 200 van de ingestuurde intekenbiljetten retour ontvangen.³

Krantenacties

Om de urgentie en het gevaar van het krimpende natuurgebied over het voetlicht te brengen, haalde Thijssse in zijn krantenartikelen het gedachtegoed van Engelse ornithologen aan. Zij verkondigden dat:

[...] bij de toenemende cultuur door de vermeerdering der levensbehoeften en der aardbewoners in 1931 alle heiden en bosschen, alle moerassen en stranden in tarwevelden zijn herschapen en men dan nog slechts van de vogels zal kunnen lezen [...].⁴

In het *Algemeen Handelsblad* van 30 maart 1906 beschreef hij een vergelijkbaar beeld:

[...] dan zou het onheil kunnen geschieden, dat een brandpunt van planten- en dierenleven bedolven raakte onder het afval van de hoofdstad. En overal in het land gebeuren dergelijke dingen, zoodat het vooral voor de bewoners der groote steden hoe langer hoe moeilijker wordt, aanraking te krijgen met de Natuur.⁵

Thijssse speelde duidelijk in op de emoties van zijn lezers door een pessimistisch toekomstbeeld te schetsen. Natuurmonumenten beloofde een betere toekomst, maar had hiervoor (financiële) hulp nodig. Daarnaast had het de ambitie om meer natuurgebieden in Nederland aan te kopen. Het verdwijnen van gebieden zou vanaf dat moment op meer tegenkracht van natuurbeschermers stuiten.⁶

Het Naardermeer

De Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging (NNV) stond Thijssse en Heimans bij. De NNV schreef in 1904 een protestbrief aan de overheid waarin zij de esthetische en natuurhistorischewaarde van het Naardermeer nauwgezet uitlegde en waarin zij pleitte voor de instelling en erkenning van natuurlijke monumenten in Nederland.⁷ In december 1904 verwierp de gemeenteraad van Amsterdam het voorstel om het Naardermeer als vuilnisstortplaats te gebruiken met slechts twee stemmen verschil.⁸ Dat het plan van tafel was, was echter niet dankzij de natuurhistorische en esthetische argumenten van de natuurbeschermers. In het debat in de gemeenteraad gaven de financiële implicaties van het plan, de stankoverlast en de hygiënische nadelen van de waterverontreiniging in de Vecht de doorslag.⁹ In 1906 kocht Natuurmonumenten het Naardermeer alsnog, voor 160.000 gulden.¹⁰

Weinig leden, gestaagde invloed

Iets meer dan een decennium later, was Natuurmonumenten de belangrijkste natuurbeschermingsbeweging van Nederland. Groot was die beweging echter niet; in totaal hadden de Vogelbescherming, de NNV en Natuurmonumenten samen ongeveer 10.000 leden.

Ondanks deze relatieve grootte onderhielden zij informele contacten met de overheid. Daardoor kregen natuurbeschermers enige invloed op het beleid en de praktijk. Desalniettemin namen de ontginningen van woeste gronden tijdens het Interbellum enorm toe. De overheid introduceerde omvangrijke projecten om de hoge werkloosheid in het land te bestrijden. In hoog tempo verdwenen grote oppervlakten aan heide, zandverstuiving en hoogveen. Bovendien konden de eigenaren van landgoederen en bossen door de financiële crisis van de jaren dertig van de vorige eeuw de kosten van het onderhoud niet meer betalen. Tussen 1927 en 1936 zorgde Natuurmonumenten ervoor dat in elke provincie op regionaal niveau een 'Landschap' werd opgericht. Invloedrijke en aanzienlijke personen, zoals de commissaris van de koningin, baronnen, jonkheren en andere notabelen, namen plaats in het bestuur. Zo konden zij effectief landgoederen en andere natuurgebieden beheren, ontwikkelen en beschermen. In de eerste helft van de jaren dertig benaderden vertegenwoordigers van Natuurmonumenten individuele Kamerleden om meer steun te verwerven en subsidies voor natuurbescherming binnen te halen. Bovendien zat Thijssen in de Contact-Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming, die het voornaamste natuurschoon van Nederland moest inventariseren. De door deze commissie opgestelde inventarisatie van Nederlands natuurschoon, nam de overheid bijna helemaal over. De 300 belangrijkste natuurgebieden uit het rapport kregen in 1942 een plek in het Nationaal Plan van de overheid,

wat een zekere mate van natuurbescherming voor deze gebieden garandeerde. De jarenlange lobby van Natuurmonumenten wierp zijn vruchten af. De overheid voerde enkele natuurbeschermingswetten in en betrok particuliere natuurbeschermers bij het beleid.¹¹ Tegenwoordig is Natuurmonumenten de grootste natuurbeschermingsorganisatie van Nederland. Het beschikt inmiddels over meer dan 100.000 hectare natuur en telt ruim 700.000 leden.¹²

"Tussen 1927 en 1936 zorgde Natuurmonumenten ervoor dat in elke provincie op regionaal niveau een 'Landschap' werd opgericht."

Conclusie

In de eerste helft van de twintigste eeuw bestond Natuurmonumenten uit een relatief kleine groep welgestelde, gedreven burgers die de basis legden voor de hedendaagse natuurbeschermingsstructuren. Natuurmonumenten begon als een tegenbeweging die zich keerde tegen de milieuonvriendelijke praktijken van de stad Amsterdam. Gaandeweg legde het invloedrijke contacten en kon het op pragmatische wijze invloed uitoefenen op het Nederlandse natuurbeleid. Door een effectieve lobby stimuleerde Natuurmonumenten het behoud, de bescherming en ontwikkeling van de Nederlandse flora en (avi)fauna.

Colofon

Dit is een uitgave van Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (KNHG), 2020. Deze teksten mogen niet worden verveelvoudigd, gekopieerd, gepubliceerd, aangepast of gebruikt in welke vorm dan ook, online of offline, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Rechthebbenden van illustratiemateriaal hebben wij geprobeerd te achterhalen. Meent u recht te hebben op een afbeelding, dan kunt u zich richten tot ons via info@knhg.nl

Eerste uitgave 2020

Teksten
Diego Bosman

Redactie
Pepijn Aarnink & Antia Wiersma

Vormgeving
studio de Ronners, Rotterdam

Bronnen

1. Rombout de Wijs, 'Broedvogels in het Naardermeer', *Het Vogeljaar* 35:5 (1987) 275-281.
2. International Institute of Social History (IISG), *Value of the Guilder/Euro. Comparing the Purchasing Power of the Guilder from 1450 to any One Year* (dataset). Geraadpleegd via <http://www.iisg.nl/hpw/calculate.php> op 30 augustus 2020.
3. 'Na Jaar en Dag', *Algemeen Handelsblad* 30 januari 1906, 1.
4. 'Onze Vogels', *Tubantia* 10 maart 1906, 2.
5. 'Na Jaar en Dag', 1.
6. Henny van der Windt, *En dan: Wat is Natuur nog in dit Land? Natuurbescherming in Nederland 1850-1990* (Amsterdam 1995), 53.
7. Willemien Roenhorst, 'De Natuurlijke Natie. Monumentalisering en Nationalisering van Natuur en Landschap in de Vroege Twintigste Eeuw', *BMGN - Low Countries Historical Review* 121:4 (2006), 727-752, aldaar, 731-733.
8. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, 'Naardermeer'. Geraadpleegd via <https://www.knnv.nl/naardermeer> op 30 augustus 2020.
9. Windt, *En dan*, 54.
10. Frank Saris en Henny van der Windt, 'De Opkomst van de Natuurbescherming tussen Particulier en Politiek (1880-1940)', in: Carla van Baalen e.a. (red.), *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2019: Natuur, Milieu, Klimaat* (Amsterdam 2019), 21-31, aldaar, 26.
11. Saris, 'De Opkomst van de Natuurbescherming', 26-30.
12. Natuurmonumenten, 'Onze Visie'. Geraadpleegd via <https://www.natuurmonumenten.nl/visie> op 31 augustus 2020.

Liefdadigheid is van alle tijden en komt in verschillende vormen en maten. In deze brochure bespreken we vijf korte casussen over liefdadigheid in Nederland vanaf de middeleeuwen tot heden. Wat is liefdadigheid eigenlijk? Is liefdadigheid volkomen altruïstisch of krijgen weldoeners er iets voor terug? Is liefdadigheid alleen voor hulpbehoevenden of zijn er ook andere groepen die ervan kunnen profiteren?

Steun ons

Wilt u het KNHG ondersteunen en op die manier opkomen voor de belangen van ons vak en van historici? Dat kan! Ga naar www.knhg.nl/doneren